

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΑΘ. ΠΛΑΤΗΣ
ΦΙΛΟΛΟΓΟΣ-ΔΙΔΑΚΤΟΡΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Η ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΧΑΡΤΩΝ: ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ

Οί γειτονικές πλὴν ἀντίπαλες ἀναφορικά με τὸν γεωπολιτικό τους ρόλο χώρες στὴν περιοχὴ τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου καὶ τῶν Βαλκανίων ἀνασύρουν ἀπὸ τὴ φαρέτρα τους «ὄπλα» τοῦ παρελθόντος. Ἡ «μάχη τῶν χαρτῶν» μεταξύ Ἑλλάδας καὶ Τουρκίας, στὴν ὁποία «ἐνδίδει» καὶ ἡ ἐσχάτως ἀναθεωρητικὴ Ἀλβανία φαίνεται νὰ ἀναβιώνει –σὲ νέο πλαίσιο καὶ με διαφορετικὰ διακυβεύματα– ἀπὸ τὸν μακρινὸ 19ο αἰῶνα.

Στὶς 16 Ἀπριλίου 2025, καὶ κατόπιν εὐρωπαϊκῆς ἀπαιτήσεως, ἡ ἑλληνικὴ πλευρὰ συγκατένευσε νὰ χωροθετήσῃ τὸν θαλάσσιο χῶρο τῆς ἐκδίδοντας καὶ δημοσιεύοντας τοὺς σχετικούς χάρτες. Ἡ ἐνέργεια αὐτή, ἂν καὶ ἐπιβεβλημένη ἀπὸ τὴ συμμετοχὴ τῆς Ἑλλάδας στὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἑνωση, ἀναμφισβήτητα ἀποτελοῦσε ἀπάντησις στὶς χαρτογραφίσεις περὶ «Γαλάζιας Πατρίδας» τῆς τουρκικῆς πλευρᾶς, ἐνῶ, ταυτόχρονα, προοιωνιζόταν τὴν ἐπίλυσις τῶν θαλάσσιων διαφορῶν με τὴ γείτονα ἐνώπιον τοῦ Διεθνoῦς Δικαστηρίου τῆς Χάγης¹.

Ἡ ἀπάντησις ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς Τουρκίας στὴ θεωρούμενη ὡς «ἑλληνικὴ πρόκλησις» ἦρθε μερικούς μῆνες ἀργότερα. Στὶς 16 Ἰουνίου 2025 καταχωρίσθηκε στὴ Διακυβερνητικὴ Ὠκεανογραφικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς UNESCO ὁ χάρτης θαλάσσιου χωροταξικοῦ σχεδιασμοῦ τῆς Τουρκίας, ὁ ὁποῖος δημοσιοποιήθηκε καὶ στὸν ΟΗΕ.

¹ Τὸν προβληματισμὸ ἐπὶ τοῦ θέματος σὲ συνδυασμὸ με σύγχρονη βιβλιογραφία ἀναδεικνύει ὁ Γεώργιος-Στυλιανὸς Πρεβελάκης, ὁμότιμος καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Σοβόνης I, στὴν ἐμβριθῆ ἀνάλυσιν «Ἡ μάχη τῶν χαρτῶν», ἐφ. *Τὰ Νέα*, φύλλο τῆς 27/4/2025.

Ἀκολούθησε ὁ προσδιορισμός δύο θαλάσσιων πάρκων –στό Αἰγαῖο καί τό Ἴόνιο Πέλαγος– ἀπό τήν ἑλληνική πλευρά, στίς 21 Ἰουλίου 2025, καί ἡ «τουρκική ἀπάντηση», στίς 2 Αὐγούστου, ἡ ὁποία, στόν καθορισμό τῶν δικῶν τῆς θαλάσσιων πάρκων, ἐνσωματώνει σημεῖα ἀπό τά συνήθη τουρκικά ἰδεολογίματά περί «Γαλάζιας Πατρίδας» καί «γκρίζων ζωνῶν» στό Αἰγαῖο. Πρός ὥρας δέ, οἱ τουρκικοί σχεδιασμοί στό Αἰγαῖο διευκολύνονται ἀπό τήν ὑπογραφή τοῦ περιώνυμου τουρκολιβυκοῦ συμφώνου. Ἀξίζει νά σημειωθεῖ ὅτι ἡ χωροθέτηση τῶν θαλάσσιων ζωνῶν συνδέεται καί μέ τήν ἐκμετάλλευση τῶν ὑδρογονανθράκων στήν περιοχή νοτιῶς τῆς Κρήτης.

Ἐπί τῆς οὐσίας, στό πλαίσιο τῆς ἀμφισβήτησης τῶν ἑλληνικῶν κυριαρχικῶν δικαιωμάτων, μέ τήν ἐργαλειοποίηση τῶν χαρτῶν ἀπό τουρκικῆς πλευρᾶς, ἐπιχειρεῖται –μεταξύ ἄλλων– ἡ διχοτόμηση τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, τό ὁποῖο ἐκλαμβάνεται στή διεθνή κοινή γνώμη ὡς «ἑλληνική λίμνη» μετά τήν ὑπογραφή τῆς συνθήκης τῆς Λωζάνης: ἡ κόκκινη χάραξη στόν τουρκικό χάρτη τῆς 16ης Ἰουνίου 2025 ἀποτυπώνει τήν τουρκική ἀντίληψη γιά τήν ὑπαρξη «μέσης γραμμῆς» ἀνάμεσα στήν Τουρκία καί τήν ἠπειρωτική Ἑλλάδα, ἡ ὁποία ἀπορρίπτει κάθε ἐδαφική ἐπίρεια γιά τά ἑλληνικά νησιά πέραν τῆς ὑπαρξης 6 ν.μ. αἰγιαλτιδας ζώνης².

Τό παράδειγμα τῶν Νεο-ὀθωμανῶν τοῦ «κλίματος» Ἑρντογάν φαίνεται νά ἀκολουθεῖ ἡ στρατιωτική καί πολιτική ἡγεσία τῆς γειτονικῆς Ἀλβανίας. Συγκεκριμένα, στό ἐπίσημο περιοδικό τοῦ Ὑπουργείου Ἄμυνας τῆς Ἀλβανίας (περ. *Στρατός*, τεύχ. 28, 18 Ἰουλίου 2025, σ. 12) δημοσιεύεται χάρτης πού τιλοφορεῖται ὡς «Ἐθνικός Χάρτης τῆς Ἀλβανίας», ὁ ὁποῖος –κατά τό πρότυπο τῆς τουρκικῆς «Γαλάζιας Πατρίδας»– συμπεριλάμβανε στά ὅρια τῆς χώρας περιοχές τῆς ἑλληνικῆς ἐπικράτειας (λ.χ. τά Ἰωάννινα, τήν Ἡγουμενίτσα, τήν Πρέβεζα στήν Ἠπειρο, καί ἄλλες, ὅπως τά Γρεβενά στή Δυτική Μακεδονία).

Προφανῶς, ἡ τωρινή σχηματοποίηση τῆς «Ἀλβανίας» σέ βάρος τῆς Ἑλλάδος ἀποτελεῖ «παρακλάδι» ἢ ἐκδοχή τῆς «Μεγάλης Ἀλβανίας», στά ὅρια τῆς ὁποίας ἔχουν κατά καιροῦς ἐνσωματωθεῖ ἐδάφη ὅπου διαβιοῦσαν καί διαβιοῦν ἀλβανικοί πληθυσμοί (κυρίως τοῦ Κοσόβου καί τῆς Βόρειας Μακεδονίας).

Ἐκεῖνο, βέβαια, πού παρουσιάζει ἐνδιαφέρον καί ὀδηγεῖ κατ' ἀναλογία σέ ἐθνικιστικές ἐξάρσεις τοῦ παρελθόντος εἶναι ὅτι οἱ σύγχρονες «ἀλβανικές χαρτογραφικές διεκδικήσεις» εἶναι ἱστορικά τελείως ἀβάσιμες. Πῶς εἶναι, ἄραγε, δυνατόν ἢ

² Βλ. τό φύλλο τῆς 17/6/2025 τῆς ἐφ. *Ἡ Καθημερινή*.

Άλβανία νά ἀναζητᾶ τώρα ἀναθεώρηση τῆς Συνθήκης τοῦ Βερολίνου, τοῦ 1878, ὅταν τὴν περίοδο ἐκεῖνη ἀποτελοῦσε μιά περιθωριοποιημένη φτωχὴ ὀθωμανικὴ ἐπαρχία, ἡ ὁποία διαμορφώθηκε σέ ἀνεξάρτητο κράτος κατὰ τὶς πρῶτες δεκαετίες τοῦ 20οῦ αἰῶνα ὑπὸ τὴν κηδεμονία τῆς Αὐстроουγγαρίας καὶ τῆς Ἰταλίας;

Κι ὅμως, οἱ χάρτες ἀνέκαθεν ἀποτελοῦσαν ἐργαλεῖο τῆς διπλωματίας γιὰ τὴν ἐπίτευξη ἐθνικῶν ἐπιδιώξεων – κυρίως στό πλαίσιο τοῦ φλεγόμενου ἐθνικισμοῦ τοῦ τέλους τοῦ 19ου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 20οῦ αἰῶνα, ὅταν τέθηκε ἐπὶ τάπητος ἡ δημιουργία νέων ἢ ἡ επέκταση τῶν ἤδη ὑφιστάμενων ἐθνικῶν κρατῶν. Τὴν περίοδο αὐτὴ ἀπέκτησε ιδιαίτερο ἐνδιαφέρον ἡ παραγωγὴ «ἐθνογραφικῶν» κυρίως χαρτῶν στὶς τρεῖς βαλκανικὲς χώρες, Σερβία, Βουλγαρία καὶ Ἑλλάδα, μὲ ἐπίκεντρο τὶς ἐδαφικὲς διεκδικήσεις τους στὴ Μακεδονία, «μῆλον τῆς ἔριδος» γιὰ τὰ τρία κράτη λίγο πρὶν τὸ ξέσπασμα τῶν Βαλκανικῶν Πολέμων τοῦ 1912-1913, ὅπου τελικὰ συμμάχησαν ἐναντίον τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἡ ἐμπλοκὴ τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου στὶς διαφορὲς ἀναταράξεις πού προκαλοῦσε τότε τὸ Ἀνατολικὸ Ζήτημα, δηλαδή οἱ προσπάθειες τῶν περιφερειακῶν ἐθνικῶν κρατῶν ἀλλὰ καὶ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων τῆς ἐποχῆς νά ὑφαρπάσουν ἀπὸ τὴν καταρρέουσα Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία τὰ εὐρωπαϊκὰ τῆς ἐδάφη, ἦταν δεδομένη, καθὼς στὶς τελευταῖες δεκαετίες τοῦ 19ου αἰῶνα ἡ «Μεγάλη Ἰδέα» γνώριζε ἀκόμη στὴν Ἑλλάδα ιδιαίτερη δημοφιλία, ἐνῶ ἀποσποῦσε σημαντικό κεφάλαιο τῆς διπλωματίας καὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς.

Στὸ πλαίσιο τῶν ἑλληνικῶν ἐδαφικῶν διεκδικήσεων, πού ἐντάθηκαν τὴν περίοδο τῆς κρίσης τοῦ Ἀνατολικοῦ Ζητήματος (1875-1878) λόγω καὶ τῆς ἔκρηξης τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ Πολέμου, ιδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ ἀλληλογραφία τοῦ ἐθνικοῦ μας ἱστοριογράφου Κωνσταντίνου Παπαρηγόπουλου μὲ τὸν διάσημο Γερμανὸ χαρτογράφο Heinrich Kiepert (1818-1899).

Ὁ Παπαρηγόπουλος, ὁ ὁποῖος ἐνεργοῦσε γιὰ λογαριασμό τοῦ ἀθηναϊκοῦ «Συλλόγου πρὸς Διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων» τοῦ ὁποίου ὁ ἴδιος ἀποτελοῦσε σημαῖνον μέλος, ἔπεισε τὸν Γερμανὸ χαρτογράφο νά σχεδιάσει χάρτες πού ἀποτύπωναν τὶς ἑλληνικὲς ἱστορικὲς χώρες, Θεσσαλία, Μακεδονία, Ἠπειρο καὶ Θράκη, οἱ ὁποῖες δὲν εἶχαν ἀκόμη συμπεριληφθεῖ στὸν ἐθνικὸ κορμὸ καὶ βρισκόνταν στό στόχαστρο τοῦ ἑλληνικοῦ ἐθνικισμοῦ³.

³ Κ. Σβωλόπουλος, *Ὁ Heinrich Kiepert καὶ τὸ ἐθνογραφικὸ πρόβλημα εἰς τὴν Χερσόνησον τοῦ Αἴμου. Ἡ ἀνέκδοτος ἀλληλογραφία τοῦ Γερμανοῦ χαρτογράφου μὲ τὸν Κωνσταντῖνο Παπαρηγόπουλο (1877-1878)*, Ἀθῆνα 1974.

Είναι γεγονός ότι οι χάρτες αυτοί, που αποτύπωναν γεωγραφικά την «έλληνική ιστορικότητα» στη βάση της αρχής *prior tempore, fortior iure* (κατά τον Σπύρο Βρυώνη, «όσο αρχαιότερη αποδεικνυόταν η ιστορική παρουσία ενός λαού στα Βαλκάνια και τη Μικρά Ασία και τά πολιτισμικά του μνημεία, τόσο ισχυρότερες θα έπρεπε να είναι και οι έδαφικές και πολιτικές αξιώσεις του λαού αυτού») ευνόησαν τις έλληνικές διεκδικήσεις στο Συνέδριο του Βερολίνου (1881), όπου κατακυρωθήκαν στην Ελλάδα ή Θεσσαλία και η περιοχή της Άρτας⁴.

Γενικά, τά δεδομένα των χαρτών δέν ήταν έπαρκη ώστε να διαμορφώσουν από μόνα τους πολιτικά γεγονότα· λειτουργούσαν, ώστόσο, έπικουρικά στους διπλωματικούς χειρισμούς των πολιτικών, τεκμηριώνοντας τις έθνικές προσδοκίες στη βάση έπιστημονικών και απογραφικών πορισμάτων⁵.

Συχνά, ώστόσο, έπικρατούσε κάποιου είδους «δημιουργική ασάφεια» στις χαρτογραφικές απεικονίσεις των «έθνικών» χαρτών. Ο Γάλλος περιηγητής Victor Bérard σημειώνει για τη χαρτογράφηση της Μακεδονίας στα τέλη του 19ου αιώνα: «Οί χάρτες που τυπώνονται στη Σόφια περιορίζουν, όσο μπορεί να φανταστεί κανείς, τό μερίδιο της έλληνολατινικής ομάδας. Στους χάρτες της Αθήνας που δέν ύπολείπονται σε άνακρίβεια, οί σλαβικοί πυρήνες, μικροί και λίγοι, μέ χρώμα κάπως άοριστο (σκοτωμένο βιολετί), έξαφανίζονται μέσα στο άπέραντο γαλάζιο των θριαμβευόντων Έλλήνων. Οί Σέρβοι γεωγράφοι πάλι μέ τη σειρά τους άπωθούν τους Βουλγάρους προς τη Ροδόπη, τους Άλβανούς πέρα από την Πίνδο και τους Έλληνες μέχρι τά θεσσαλικά σύνορα...»⁶.

⁴ Βλ. περισσότερο στο εισαγωγικό κείμενο του Ιάκωβου Δ. Μιχαηλίδη που συνοδεύει την έκδοση του Μουσείου Μακεδονικού Αγώνα και της Έθνικής Χαρτοθήκης *Χαρτογραφώντας τη Μακεδονία, 1870-1930*, Θεσσαλονίκη 2004, σσ. 17-23. Επίσης, Β.Α. Πλατής, *Ιστορική γεωγραφία και έθνικές διεκδικήσεις των Έλλήνων τόν 19ο αί.*, Θεσσαλονίκη 2008, σ. 9 κ.ε. (ΑΠΘ, άδημ. διδακτορική διατριβή)· Φιλόπτοχος Άδελφότης Άνδρων Θεσσαλονίκης, *Η έλληνική χαρτογραφική πορεία προς τη Μακεδονία 1871-1912*, Θεσσαλονίκη 2011.

⁵ Μιχαηλίδης, ό.π., σ. 20.

⁶ V. Bérard, *Τουρκία και έλληνισμός. Όδοιπορικό στη Μακεδονία* (μτφρ. Μ. Λυκούδη), Αθήνα 1987, σσ. 191-192. Για τό θέμα της έθνογραφικής χαρτογραφίας της Μακεδονίας βλ. R. Wilkinson, *Maps and Politics. A Review of the Ethnographic Cartography of Macedonia*, Λίβερπουλ 1951. Σχετικό είναι και τό άρθρο του Β.Κ. Γούναρη, «Η ιστοριογραφία και η χαρτογραφία του Μακεδονικού Ζητήματος», *Ιστορία της Μακεδονίας*, Ίδρυμα Μουσείου Μακεδονικού Αγώνα, Θεσσαλονίκη 2006. Πρβλ. J. Cvijić, *La peninsule balkanique. Géographie humaine*, Παρίσι 1918. Γενικότερα, για την «είκόνα» της χαρτογραφίας από την ίδρυση του πρώτου έλληνικού κράτους έως σήμερα βλ. E. Λιβιεράτος, «Η Έλληνική Χαρτογραφία από την ίδρυση του νέου κράτους», έφ. *Καθημερινή/Ένθετο Έπτά Ήμέρες*, φύλλο της 11/6/1999. Ειδικότερα για τί σύνδεση της χαρτογραφίας μέ

Είναι χαρακτηριστικό ότι ο χάρτης που εκτύπωσε τό καλοκαίρι του 1918 με τον ύπαινωκτικό τίτλο «Hellenism in the Near East» στο Λονδίνο ό καθηγητής Γεώργιος Σωτηριάδης, προσωπικός φίλος του Έλευθερίου Βενιζέλου, ό όποίος άποτύπωνε με βάση στατιστικά δεδομένα τήν ύπεροχή του έλληνικού στοιχείου στην περιοχή της Σμύρνης, κατατέθηκε από τήν έλληνική άντιπροσωπεία στο Συνέδριο Ειρήνης στο Παρίσι (1919) και ίσχυροποιήσε τις έλληνικές θέσεις σε αυτό.

Άλλωστε, ή Ελλάδα στις διαπραγματεύσεις για τί λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου λάμβανε μέρος στην πλευρά των νικητών. Άποτέλεσμα ήτο ή χορήγηση, μεταξύ άλλων, συμμαχικής έντολης για τήν παρουσία του έλληνικού στρατεύματος στην Σμύρνη. Μετά τήν παρέλευση πενταετίας, ό ντόπιος πληθυσμός θά άποφάσιζε με δημοψήφισμα για τήν προσάρτηση ή όχι της περιοχής στον έθνικό κορμό⁷.

Κατ' άντιστοιχία, στην σύγχρονη εποχή, ή Ελλάδα επιβάλλεται νά επιστρατεύσει κάθε πρόσφορο μέσο για τήν άποτροπή δυνητικών κινδύνων άποσαφηνίζοντας στην διεθνή κοινότητα τά έλληνικά δίκαια επί του έδάφους και της θάλασσας. Η έλληνική διπλωματία είναι καλό νά άπεγκλωβιστεί από τήν άσφυκτική πίεση που της άσκει τά τελευταία πολλά χρόνια ό «όθωμανός σουλτάνος» Ρετζέπ Ταγίπ Έρντογάν και κάποιοι «πρόθυμοι» συνοδοιπόροι του στην περιοχή – μεταξύ άλλων ό Άλβανός πρωθυπουργός Έντι Ράμα και οί κυβερνήσεις της Λιβύης, που λειτουργούν ως ενεργούμενά του.

Η διεθνής συγκυρία πάντως δέν φαίνεται νά παρέχει διπλωματικές εύκαιρίες στην έλληνική πλευρά. Αυτό συμβαίνει γιατί ή εποχή που έχει εγκαινιάσει ή δεύτερη προεδρική θητεία Τράμπ επαναφέρει στο προσκήνιο τό δόγμα της επικράτησης του ισχυρότερου έναντι κάθε έννοιας ήθικης ή άξιων. Άπό τί στιγμή μάλιστα που επί κεφαλής χωρών που επιδιώκουν νά ήγεμονεύσουν στην περιοχή μας βρίσκονται άυταρχικοί ήγέτες, τό πρόβλημα αυτό προσλαμβάνει εύρύτερες διαστάσεις.

Γενικότερα, σε περιβάλλοντα γενικευμένης άστάθειας και πολεμικών συρράξεων, ό «λύκος» χαίρεται... Στην περιοχή της Άνατολικής Μεσογείου, ό

τίς έλληνικές έδαφικές διεκδικήσεις βλ. Κ.Θ. Δημαράς, *Κωνσταντίνος Παπαρηγόπουλος*, Άθήνα 1986- Σπ. Καράβας, «Οί έθνογραφικές περιπέτειες του Έλληνισμού' (1876-1878)», *Τά Ιστορικά* 36 (2002), σσ. 23-74 και 38 (2003), σσ. 49-112.

⁷ *Μιχαηλίδης*, ό.π., σσ. 22-23.

Τοῦρκος πρόεδρος, «στυγνός» θιασώτης τῆς realpolitik, ἀποδεικνύει καθημερινά ὅτι δέν «ὀρρωδεῖ πρό οὐδενός» ὅποτε διαβλέπει εὐκαιρίες γιά τή χώρα του ἀλλά καί τόν ἑαυτό του.